

Locul dialectului meglenoromân în limba română

Petar Atanasov

Facultatea de filologie "Blaže Koneski" Skopje
atanasovpetar939@yahoo.com

UDK: 811.135.1'282
izvorni znanstveni rad
<https://doi.org/10.17234/9789531758819.08>

În articolul de față ne-am propus să dezbatem problema locului dialectului meglenoromân în cadrul limbii române, mai precis dacă meglenoromâna este un dialect român nord-dunărean sau sud-dunărean. Problema a fost tratată de lingviști români și străini pe baza argumentelor lingvistice (cele istorice lipsesc) și nu s-a ajuns la o părere comună. Pentru unii dintre ei, acest dialect are origine nord-dunăreană (Densusi-anu), iar pentru alții el face parte din grupul dialectelor sud-dunărene, împreună cu aromâna (Pușcariu, Capidan). Tot pe baza unor argumente lingvistice, am încercat să relevăm concordanțele între aceste dialecte, punând accentul pe asemănările între meglenoromâna, pe de o parte, și dacoromâna și istroromâna pe de altă parte, ajungând la concluzia că aceste asemănări au o pondere mai mare decât cele pe care meglenoromâna le are cu aromână. Deși problema în chestiune merită să fie cercetată mai amplu, părerea noastră aderă la părerea lui Densusi-anu că meglenoromâna totuși este un dialect român nord-dunărean.

Cuvinte cheie: dialect, dacoromână, meglenoromână, istroromână, aromână, nord-dunărean, sud-dunărean.

După cum este bine cunoscut, meglenoromâna este unul din cele patru dialecte istorice ale limbii române, împreună cu dacoromâna, aromâna și istroromâna. Este vorba de o mică enclavă lingvistică, constituită din șapte sate¹, dintre care șase se găsesc în Grecia și numai unul se găsește în R. Macedonia. Regiunea locuită de meglenoromâni se numește Meglen de unde și numele lor dat de către oamenii de știință pentru că ei n-au păstrat numele lor etnic de *român* ci între ei se numesc *vlaș*. Această regiune este de fapt mai mare și pe lângă români a fost locuită și de o numeroasă populație slavă. Meglenul românesc propriu zis reprezintă un povârniș care se întinde de la râul Vardar până la poalele muntelui Zōna, între munții

¹ Cele șapte sate sunt: *Uma* (maced. Huma) în R. Macedonia; *Lumniță* (gr. Σκρα), *Cupa* (gr. Κούπα), *Oșii* (gr. Αρχάγγελος), *Birislău* (gr. Περίκλεια), *Lunđiň* (gr. Λαγγαδία), *Țărnareca* (gr. Κάρπι) în Grecia.

Paiaç și Cojuv. Meglenoromâna ca și istroromâna este un dialect pe cale de dispariție. Numărul meglenoromânilor, în afară de cei care traiesc în România, este în jur de 5000 de locuitori (Atanasov 2002: 11) dintre care jumătate din ei nu cunosc graiul matern sau îl posedă foarte slab. Tendința de a abandona limba maternă în favoarea limbii oficiale a statelor în care trăiesc este foarte puternică. Oameni bătrâni în cafenelele din Oșirî, Biri-slăv și alte sate vorbesc în greaca pentru că, după cum spun ei, le este “mai ușor”.

Meglenoromâna rămâne dialectul cel mai puțin studiat dintre dialectele românești. Despre existența românilor din Meglen menționează mai mulți scriitori, etnografi și istorici. Primul care ne vorbește despre românii din această regiune este scriitorul grec (Nikolaides 1852: 295) relatând că atât populația slavă cât și cea română a trecut la islamism. Despre vlahii mahomedani din comuna *Notije*, ca și despre satele vlahe creștine din regiune ne vorbește și (Hahn 1867: 261) și interesantă este constatarea lui că graiul meglenoromân se aseamănă mai mult cu dialectul vorbit în nordul Dunării. Aceeași părere o întâlnim și la (Popilian 1885). Informații sigure, bazate pe anchetele lui făcute la meglenoromâni din regiune, ne dă (Weigand 1892). Meritul lui este că, spre deosebire de ceilalți cercetători, el a dovedit științific că meglenoromâna este un dialect deosebit de celelalte dialecte românești, adică este al patrulea dialect român. După Weigand urmează perioada când descrierile meglenoromânei, din punct de vedere lingvistic sau folcloric, sunt rezultatul unor lucrări bazate pe metode științifice (Densusianu 1901, 1975: 310; P. Papahagi 1902; Pușcariu 1976: 224; Candrea 1924; Candrea 1927-1937; Capidan I 1925, II 1928, III 1935; Dahmen 1993; Saramandu 2004; Atanasov 2002).

Pentru a stabili locul dialectului meglenoromân în limba română este necesar să ne ocupăm de două probleme și anume de patria primitivă a meglenoromânilor, înainte de despărțirea lor din trunchiul comun român, și poziția meglenoromânei față de celelalte dialecte având în vedere particularitățile ei. Cu privire la prima problemă au fost emise în general două teorii: una după care meglenoromânii au origine nord-dunăreană și alta că ei sunt sud-dunăreni. Analizând particularitățile de ordin fonetic, morfologic și lexic și comparându-le cu cele din celelalte dialecte române, Densusianu constată că meglenoromână se apropie mai mult de dacoromâna decât de aromâna. Prin consecință el ajunge la concluzia că meglenoromânii sunt “*une colonie daco-roumaine ancienne sur le territoire macédo-roumain*” (Densusianu 1875: 310). Teoria lui Densusianu a fost combătută de Pușcariu. Pentru el, analizând particularitățile lingvistice, meglenoromânii au origine sud-dunăreană și fac parte din “*români răsăriteni*” ca și aromânii

(Pușcariu 1976: 254) care se opun grupului de “români apuseni” din care provin istroromânii (Pușcariu 1976: 255). Teoria lui se sprijină pe următoarele fapte:

- redarea velarelor [c] și [g] înainte de *e* și *i* prin [ʧ] și [dz] devenit [z] la meglenoromâni: *țer* “cer”, (d)*zer* “ger”;
- palatalizarea lui [n] înaintea desinenței *i* : *buń* “buni”, (a)*duń* “aduni”;
- păstrarea lui [n] în *ună* “o” și *grăn*, *gron* “grâu”

Teoria lui Pușcariu a fost reluată de Th. Capidan, pe care a îmbogățit-o cu noi elemente, susținând că meglenoromânii au aceeași origine ca și aromânii, adică în perioada românei comune ei au locuit pe teritoriul dintre Dunăre și munții Balcani, la nord de linia Jireček împreună cu strămoșii aromânilor. Spre deosebire de Pușcariu, care vorbește de “români răsăriteni” și de “români apuseni”, Capidan, cu privire la formarea poporului român, stabilește două zone: *una de nord pentru românii nordici, din cari au ieșit dacoromânii și din aceștia mai târziu s-au desprins istroromânii; și alta de sud, pentru românii sudici, din care au ieșit aromânii și meglenoromânii* (Capidan 1925: 61). El aduce noi elemente prin care dovedește că, în perioada când româna comună încă nu se despărțise în dialectele actuale, dialectul meglenoromân făcea parte din acea regiune din care a ieșit dialectul aromân, adică din regiunea ocupată de românii sudici (Capidan 1925: 59). Iată aceste noi elemente:

- trecerea lui *ce*, *ci* la *țe*, *ți* și a lui *ge*, *gi* la *ze*, *zi*;
- palatalizarea parțială a labialelor;
- absența totală a rotacizmului;
- menținerea lui *n* după nazalizare: *ună*, *grăn* / *gron*, *brăn* / *bron*.

Cu privire la așezarea meglenoromânilor în Meglen, pe bazele unor particularități ale graiului lor de proveniență slavă, Capidan afirmă că meglenoromânii, coborând din nord au “trecut munții Balcani, oprindu-se vreme îndelungată în partea apuseană a munților Rodopi” (Capidan 1925: 63-64). Din conviețuirea lor cu bulgarii din această regiune, după el, a rezultat trecerea lui [ǎ] la [ȳ] în dialectul meglenoromân. Capidan ajunge chiar să precizeze că această rostire a lui [ǎ] accentuat ca [ȳ] deschis în dialectul meglenoromân a fost preluată din *dialectul din Achârcelebi*, dialect bulgar cel mai apropiat de vechea limbă slavă (Capidan 1925: 64), afirmând că această particularitate nu se găsește nicăieri în altă parte din domeniul limbii bulgare. Trebuie totuși să semnalăm că [ȳ] (deschis și accentuat) se întâlnește și în alte zone din arealul sud-slav precum în graiurile macedonene din Bitola, Prespa, Ohrid și Struga. Aici trebuie să

adăugăm că în graiurile meglenoromâne din Uma și Țărnareca [ǎ] nu se transformă în [ô] și putem să ne punem întrebarea cum este posibil că aceste două graiuri, apropiate unele de altele, au rămas neatinse de fenomenul în chestiune. Chiar și în graiurile din Cupă și Oșiin, în care a avut loc această transformare, sunt câteva exemple cu [ǎ] nealterat precum: *grăb* "spate", *grăblă* "bute", *răpă* "piatră", *tărlă* "târlă". O altă particularitate a meglenoromânei, după Capidan, și anume pronunțarea lui [l] final ca un [ʎ] gutural este tot rezultatul unei influențe bulgare din regiunea Rodopilor. Din anchetele noastre făcute în ultimii douzeci de ani reiese că acest [ʎ] gutural se întâlnește numai în graiul din Țărnareca unde în bună parte s-a vocalizat în [u]: *al* > *au*: *io ȧes di tǎȧfa au Bujina, Vǎngel' au Bujina*, "eu sunt din familia lui Bujina, Vanghel lui Bujina"; *ǎu siȧirǎm grǎnlu*, "secerăm grâul" (Atanasov 2002: 362-363). Pe baza acestor două particularități, Capidan a trasat drumul meglenoromânilor, oprindu-se timp îndelungat în regiunea Rodopilor în Bulgaria, până la așezarea lor în Meglen. Pe de altă parte, este de remarcat faptul că Capidan însuși semnalează că în graiul aromân din Gopeș și Moloviște, comune așezate aproape de Bitola, se întâlnește sunetul [ô] din [ǎ,ɨ]: *moc, moȧ, mocă* pentru *măc, măȧi, măcă*, ca și alte particularități comune cu meglenoromâna și că acest grai reprezintă *un rest dintr-o mică frântură a dialectului meglenit* (Capidan 1925: 124). Mai mult decât atât, el afirmă că *Românii din Gopeș și Moloviște au fost primii meglenoromâni care, în drumul lor spre miazăzi, au ajuns până aproape de centrele aromânești* (Capidan 1925: 62). Deci, oarecum el se abate de propria sa teorie că venirea meglenoromânilor în Meglen s-a făcut prin Bulgaria, adică prin munții Rodopi. În acest sens se pronunță și Saramandu care ne informează că și graiul din așezările aromânești Beala de Sus și Beala de Jos prezintă *particularități specifice, incluziv unele asemănări cu meglenoromâna. Am avut prilejul să constatăm și noi acest lucru* (Saramandu 2004: 141).

Părerea noastră diferă de cea lui Capidan. Multe alte elemente indică că drumul pe care meglenoromânii l-au străbătut până când au ajuns în Meglen a fost mai spre vest și nu tocmai prin Bulgaria, în special prin Rodopi. Revenind la problema lui [ô] mai degrabă inclinăm să credem că el este rezultatul dezvoltării interne a acestor graiuri prin crearea unui sistem vocalic cu patru grade de deschidere (Atanasov 2002: Fonologia 2.9.2). În graiul din Lunđin acest [ô] rezultă și din monoftongarea diftongului [oǎ]. Pe de altă parte, tot în acest grai, și seria anterioară este îmbogățită cu un [e] provenind din diftongul [eǎ] care s-a monoftongat. Se constată deci tendința de realizare a procesului de reducere a diftongilor [oǎ] și [eǎ] la monoftongi [ô] și [e], fenomen aproape general în graiul din Lunđin și semnalat și în graiul din Lumniță. Este evident că aici s-au petrecut și

se petrec niște schimbări de structură, s-ar putea spune că a început un proces de reechilibrare a sistemului fonologic al acestor graiuri. Dispariția completă a fonemelor vocalice accentuate din seria medială, în afară de unele excepții nesemnificative, a fost compensată prin crearea unui sistem vocalic cu patru grade de deschidere, general pentru toate graiurile din Lumnița, Cupă, Oșin, Birislăv și Lunđin cu privire la fonemele vocalice din seria posterioară, realizat în bună parte în graiul din Lunđin și cu privire la fonemele vocalice din seria anterioară. Pentru restul graiurilor meglenoromâne din acest grup, închiderea diftongului [ǣ] la [ǣ̃] rămâne un proces deschis, adică în curs de realizare. În concluzie, putem spune că dispariția lui [ǣ̃] accentuat, respectiv fonologizarea lui [ǣ̃] în graiurile meglenoromâne din Lumnița, Cupă, Oșin, Birislăv și Lunđin o interpretăm nu că un împrumut din bulgară, cum susține Capidan, ci ca o necesitate internă a acestor graiuri meglenoromâne de a-și reechilibra sistemul lor fonologic, apărută în urma unor schimbări de ordin fonetic.

Elementele lexicale, la fel, pot contribui oarecum la elucidarea problemei cu privire la drumul pe care meglenoromânii l-au parcurs până în Meglen. Analizând cuvintele slave din listele lui Capidan (Megl. I 1925: 86 -94) ca și cele din dicționarul lui (Megl. III 1936), mai ales cele care au intrat în meglenoromână după separarea ei de dacoromână, constatăm că particularitățile lor esențiale (accentul, închiderea vocalelor neaccentuate) sunt identice cu cele ale graiurilor macedonene care se vorbesc în imediata apropiere a satelor meglenoromâne din Meglen. Multe dintre cuvintele meglenoromâne sunt identice cu cele macedonene, net deosebite de cele bulgare, din punct de vedere formal. Iată câteva dintre ele: megl. *cupăčálnic*, *cupăčqlnic* "târâncop", maced. dial. *kupăčálnik*, bulg. *tárnokop*; megl. *bránă* "grapă", maced. *brana*, bulg. *grapa*; megl. *cujureāti* "gogoșa viermelui de mătase", maced. dial. *kužurec*, bulg. *paǎkul*; megl. *pǎrtál* "zdreanță", maced. dial. *pǎrtal*, bulg. *parǎtal*; megl. *rămásnic* "logodnic", maced. dial. *ǎrmasnik*, bulg. *godenik*; megl. *ruguzină* "rogojină", maced. dial. *ruguzina*, bulg. *rogozka*; megl. *smócǎ* "smochin", maced. *smokfa*, bulg. *smokin*; megl. *smǎrǎcǎ* "ienupǎr", maced. *smreka*, bulg. *hvoina*; megl. *rǎǵǎ* "rugină", maced. *ǎrǵa* "rugină", bulg. *rǎžda*; megl. *mǎǵǎ* "razor între două proprietăți", maced. *meǵa*, bulg. *mežda*; megl. *primrǎjǎ* "primejdie", maced. *premrežie*, bulg. *premejdie*; megl. *sprótiva* "vizavi", maced. *sprotiva*, bulg. *seršču*; maced. *strug* "rindea", maced. *strug*, bulg. *rende*; megl. *pérniță* "pernă", maced. *pernica*, bulg. *vǎzглаvnica*; megl. *pustǎnít* "obosit, epuizat, frânt de oboseală", maced. *postanat*, bulg. *umoren*, *iztoǎčen*. Aria de întindere a acestui cuvânt cuprinde graiurile macedonene de vest precum cel din Prilep, Bitola, Kavadarci, Negotino, apoi cele macedonene din nord vestul

Greciei, dar nu și cele ale Macedoniei de est. Aici putem să ne punem și întrebarea de ce meglenoromânii n-au împrumutat cuvântul bulgar *hvoina* "ienupăr", atât de cunoscut ciobanilor, care este și hrana oilor iar poate pe el au și dormit, dacă ei au trăit în Bulgaria, ci au împrumutat cuvântul slav *smreka*, pe care îl întâlnim în macedoneană și în sârbă.

Meglenoromâna posedă și un anumit număr de cuvinte de origine veche slavă, împrumutate în perioada când încă nu se despărțise de dacoromână, în care nu a avut loc denazalizarea ca în limbile sud slave precum macedoneana (și bulgara) cu care a avut un contact îndelungat. Procesul de denazalizare în dialectele macedonene s-a săvârșit treptat și în același timp dar întâi el a avut loc în graiurile de nord unde în secolul al XI-lea el a fost încheiat. Totuși urme din pronunțarea nazală de altădată se găsesc în graiurile de sud, adică în Grecia între Kastoria și Salonic : *dămbo*, *grenda*, *penda* (Koneski 1965: 38). În graiul din Ohrida, vecin cu cele din Kastoria și Korçë, procesul de denazalizare probabil încă nu se încheiase la începutul secolului al XIII-lea (Koneski 1965: 39). Iată aceste cuvinte de origine veche slavă pe care le întâlnim în meglenoromână, dacoromână și ceva mai rar în aromână: megl. *bilintróc*, maced. *belutrak*, dr. "cuarț"; megl. *zlămbóc*, maced. *dlabok*, bulg. *dălbok*, dr. "adânc"; megl. *strúngă*, maced. *straga*, bulg. *stărğa*, ar. *strúngă*, dr. "strungă"; megl. *trămbă*, dr. "trâmbă"; megl. *spréngu*, maced. *spreș*, dr. "spânz"; megl. *bumbác*, maced. dial *bubak*, bulg. *pamuk*, ar. *bumbác*, dr. "bumbac"; megl. *grîndă*, *grëndi*, maced. *gre-da*, bulg. *greda*, ar. *grendă*, dr. "grindă"; megl. *crótnic*, maced. *krotok*, bulg. *krotăk*, dr. "blând"; megl. *ublōnc*, *ublăngu*, maced. *oblak*, arom. *ublăncu*, dr. "oblânc"; megl. *sclōmp*, *scămpu*, maced. *skap*, bulg. *skăp*, ar. *scumpu*, dr. "scump"; megl. *lōncă*, maced. *laka*, bul. *lăka*, ar. *luncă*, dr. "luncă"; megl. *mōncă*, *măncă*, maced. *maka*, bulg. *măka*, (cu înțeles de "chin, necaz"), dr. "muncă"; megl. *rănsă*, maced. *resa*, dr. "frange"; megl. *čímpu*, maced. *čep*, bulg. *čep*, dr. "cep, bușon"; megl. *tămpănă*, *témpănă*, maced. *tapan* bulg. *tăpan*, dr. "tobă"; megl. *trăntíri*, maced. *trati*, dr. "a trănti"; megl. *păngăn*, maced. *pogan*, bulg. *poganec*, ar. *pângăn*, dr. "păgăn"; megl. *pāngu*, *pujāng*, maced. *pajak* bulg. *pajak*, ar. *pāngu*, dr. "păianjen"; megl. *tāngós*, despre o mâncare grea, uleioasă, maced. *tažen*, bulg. *tăžen*; megl. *tānjíri*, maced. *taži*, bulg. *tăža*, dr. "a tânji" etc.

Având în vedere că nu în toate graiurile meglenoromâne sunetul [ǎ] a trecut la [ô], și că [l] velar este propriu numai graiului din Țărnareca, deci după noi aceste două fenomene nu se pot explica că o influență a dialectului bulgar din Rodopi asupra meglenoromânei, cum susține Capidan, apoi cuvintele *răgă*, *mégă*, împrumutate din maced. *’rğa*, *meğa*, spre deosebire de bulgara unde avem *răžda*, *mežda*, și alte cuvinte din lista prezentată mai

sus care arată că la originea lor este limba macedoneană, apropierea graiurilor aromâne din Gopeș și Moloviște de cel meglenoromân, cuvântul megl. *pustănit*, cunoscut numai în graiurile macedonene de vest și de sud-vest, ne determină să propunem un drum diferit de cel al lui Capidan cu privire la coborârea meglenoromânilor în regiunea Meglen. Acest drum, după noi, este mult mai spre vest decât cel trasat de Capidan, foarte probabil pe valea Moravei și pe partea dreaptă a Vardarului. În acest sens s-a pronunțat și profesorul N. Saramandu *această masă a vlahilor s-a așezat în Meglen venind nu dinspre est (nord-est) (regiunea munților Rodopi), cum a susținut, la un moment dat, Th. Capidan, ci dinspre vest (nord-vest)* (Saramandu 2004: 142).

A doua problemă este aceea a originii meglenoromânilor și a limbii lor care a fost discutată amplu atât de lingviști români cât și de lingviști străini. Descoperirea științifică a meglenoromânilor de către Weigand, ca populație diferită de aromâni, având un idiom distinct, care se situează între dacoromână și aromână, considerându-l ca un dialect aparte în cadrul limbii române, a dat naștere la opinii și teorii diverse cu privire la originea meglenoromânilor și la locul pe care îl ocupă acest dialect în cadrul limbii române. Numeroși lingviști ca Ov. Densusianu, S. Pușcariu, Th. Capidan, D. Onciul, G. Ivanescu, Al. Rosetti, I. Coteanu, M. Caragiu-Marioțeanu, N. Saramandu s-au pronunțat asupra acestei probleme. Părerile lor merg de la afirmația că meglenoromâna este un subdialect al dacoromânei (Densusianu 1975: 316) până la aceea că ea este un subdialect al aromânei (Philippide 1959: 14).

Pentru Ov. Densusianu meglenoromânii sunt *une colonie daco-roumaine ancienne sur le territoire macédo-roumain* (Densusianu 1975: 310). Cu alte cuvinte, el atribuie acestei populații o origine nord-dunăreană. Această afirmație a lui Densusianu se bazează pe date exclusiv lingvistice, adică pe o serie de concordanțe între meglenoromână și dacoromână, prin care ele se deosebesc de aromână. Relevăm mai jos principalele puncte comune semnalate de Densusianu:

- păstrarea diftongului *au* : megl. *dauk*, *gaură* – dr. *adaug*, *gaură* (în ar. *au* > *av*);
- trecerea africtei [dz] la [z] în cuvintele de origine latină: megl. *uzăi*, *uzôj*, *zuuă* – dr. *auzii*, *ziuă* (în ar. *avđi*, *đuă*);
- trecerea africtei [dž] la [ž] în cuvintele de origine latină: megl. *joc*, *jos*, *júni*, *jut* – dr. *joc*, *jos*, *june*, *ajut* (în ar. *adžoc*, *džone*, *adžut*);
- palatalizarea parțială a labialelor *p*, *b*, *v*, *m* urmate de *e*, *i* în meglenoromână (fenomen general în aromână): megl. *per*, *pert*, *pin*, *pičór*, *spic*, *spin*,

- bini, vin, vis, mic, durmíri* – dr. *pier, pierd, pin, picior, spic, spin, bine, vin, vis, mic, durmire* (ar. *ker, kerdu, kîn, čičor, skik, skîn, gîne, yin, yis, níic, durníre*).
- prezența vocativului în *-ule*: megl. *lupúli, ómuli, fóculi* – dr. *lupule, omule, focule*;
- numeralul “20” este identic în meglenoromână și dacoromână: megl. *douázăť, douzót* – dr. *douăzeci*, spre deosebire de aromână care a păstrat lat. *viginti* > *yínğıť*.

Iată și câteva elemente lexicale pe care Densusianu le dă comune cu dacoromâna și care lipsesc din aromână:

megl. *ănțileg, arzint, drum, floáre, friguri, frig, criel, leç, moș, nas, oglindală, pimint, skîmp, timp, trăies, trimet, urmă, uťid, ănving, vreámi*.

dr. *înțeleg, argint, drum, floare, friguri, frig, creier, leac, moș, nas, oglindă, pământ, schimb, timp, trăiesc, trimet, urmă, ucid, înving, vreme*.

ar. *prindu - dukescu, asime, kale, lilităe, hîavră, arkóare, măduă - minte, yatrie, auș, nare, yilie, lok, aleksesku, keró-an, pășesku, pitrek, vatăm, nikisesku* etc.

La aceste cuvinte Densusianu adaugă și câteva adverbe și conjuncții comune meglenoromânei și dacoromânei, diferite în aromână: megl. *priúnă*, dr. *împreună*, ar. *deadun*; megl. *úndi* și *júndi* dr. *unde*, ar. *ju*; megl. *di úndi, di júndi*, dr. *de unde*, ar. *diju*; megl. *șa*, dr. *așa*, ar. *ași*; megl. *ca să-ca si*, dr. *ca să*, ar. *ta si* etc.

Printre cele mai importante concordanțe între meglenoromână și aromână Densusianu ne dă următoarele: păstrarea vocalelor [e, i] precedate de [p, v, m]: a) megl. *per, spel ved, vină, pimint, mer* – ar. *per, spel ved, vină, mer* – dr. *păr, spăl, văd, vână, măr*. b) megl. *c + e, i = ts: dúlťi, țepă, țer, țină* – ar. *dulțe, țepă, țer, țină* – dr. *dulce, ceapă, cer, cină*. c) adverbul megl. *ua* – ar. *aia* – dr. *aici*. d) concordanțe lexicale: megl. *ilă, călqári, mes, puscă, zburós* – ar. *hiľe, cărqare, mes, puscă, zburăsku* – dr. *fiică, căldură, lună, oțet, vorbesc* și altele.

Densusianu constată, la fel, că există și destule puncte comune între meglenoromâna și istroromâna despre care vom vorbi mai jos.

După cum am menționat mai sus, Pușcariu tot prin argumente lingvistice susține că meglenoromâna posedă mai multe puncte comune cu aromâna decât cu dacoromâna și că ea este un dialect sud-dunărean ca și aromâna printre care relevăm: păstrarea lui [n] în afară de desinențe: megl. *ună, găn-gron, brăn – bron* – ar. *ună gărnu, bărnú* – dr. *o, grâu, brâu*. Pușcariu insistă în special asupra trecerii lui [ce, ci] la [țe, ți] și a lui [ge, gi] la [ze, zi, respectiv dze, dzi] și la absența rotacismului în ambele dialecte.

Teoria lui Pușcariu a fost preluată de Th. Capidan, îmbogățită cu noi elemente, pe care ni le prezintă în comparație cu cele din celelalte dialecte

române demonstrând că meglenoromâna posedă mai multe puncte comune cu aromâna. Menționăm însă că listele cu privire la particularitățile celor patru dialecte românești și elementele lor lexicale, prezentate de Capidan, nu ne dau adevărata realitate și ele trebuie supuse unor revizui. În plus, multe dintre aceste particularități nu au o însemnătate importantă în stabilirea raporturilor între aceste dialecte. Odată separate de dacoromâna, dialectele meglenoromân și aromân au venit în contact, în regiunile unde s-au instalat, cu limbi de origine diversă care fac parte din așa-zisa uniune lingvistică balcanică. Influențele reciproce au dus la formarea unei mentalități lingvistice comune între toate aceste limbi și în unele puncte ele s-au îndepărtat de dacoromâna. Astfel, nu este nimic de mirat dacă pentru exprimarea ideii "pentru moment, în momentul de față", în mai multe limbi balcanice se folosește aceeași formulă:

megl. *mo di mo* (literalmente: *acum pentru acum*), ar. *tóra tră tóra*, gr. *τόρα για τόρα*, maced. *séga za séga*, bulg. *segá za segá*, sr. *sada za sada*, alb. *tani për tani*; megl. *fuǐ si fuzím*, ar. *fuḍ si fuḍím*, gr. *φύγε να φύγουμε*, maced. *begaj da begame*; megl. *son nu mi cáṭă "n-am somn"*, ar. *nu mi acăță sómn*, gr. *ὕπνος δεν με πιόνει*, maced. *son ne me faka* etc. La fel pentru construcțiile dacoromâne *mi-e foame*, *mi-e somn*, avem: megl. *ăń-ṭi mănăncă*, *ăń-ṭi dǫármi*, maced. *mi se jade*, *mi se spie* etc.

Unele cuvinte din aceste dialecte au căpătat noi sensuri în mosaicul lingvistic balcanic (prin compunere și calchieri) (megl. *pruvideári* "crăpatul zilei" după maced. *razdenuvanje*; megl. *puturnári* "a voma, a vărsa" după maced. *povraká*; *rămón* "locuiesc" după ngr. *μένω*) (Atanasov M 2016: 161-174) așa că ele în continuu se îndepărtează de dacoromâna. Prin faptul că meglenoromâna și aromână se dezvoltă de mai multe secole în medii aloglote, ele nu sunt supuse unei influențe din partea dacoromânei. De aceea aceste noi particularități nu trebuie luate în considerație când vrem să stabilim punctele comune între dialectele românești. Ceea ce este important este faptul sub ce formă se prezintă un cuvânt moștenit din latină și în special ce au conservat aceste dialecte din structura lor gramaticală înainte de despărțirea lor. Dacă pornim de la acest criteriu, eu ca vorbitor nativ al meglenoromânei, am sentimentul că vocabularul latin pe care îl posedă dacoromâna și se întâlnește în meglenoromână îmi este mai familiar decât cel din aromână. Același lucru este valabil și pentru vocabularul împrumutat din limbile vecine (slavă, greacă, turcă) care acuză mai mare apropiere între meglenoromâna și dacoromână decât cu aromâna. Iată câteva exemple:

megl., dr. *din*, ar. *dit*; megl. *foárfică*, dr. *foarfecă*, ar. *foartecă*; megl. *frúnti*, dr. *frunte*, ar. *frămte*; megl. *lăngă*, dr. *lângă*, ar. *níngă*; megl. *íncă-âncă*, dr. *încă*, ar. *nică*; megl. *dipárti di noi*, dr. *departe de noi*, ar. *alárgu di noi*; megl.

sub, dr. *sub*, ar. *sum*; megl. *joc*, dr. *joc*, ar. *ğoc*; megl. *bíni*, dr. *bine*, ar. *ğini*; megl. *ălbínă*, dr. *albină*, ar. *alğină*; megl. *rúși*, dr. *roșu*, ar. *aroșu*; megl. *ómu*, *ómul*, dr. *omul*, ar. *omlu*; megl. *prun*, dr. *prun*, ar. *púrnu*; megl. *núntă*, dr. *nuntă*, ar. *númtă*; megl. *merg*, dr. *merg*, ar. *ńergu*; megl. *unt*, dr. *unt*, ar. *úmtu*; în cuvinte de origine străină: megl. *cunác* – *cunáți*, dr. *conac* – *conace*, ar. *cunake* – *cunakî*; megl. *căpác*, dr. *capac*, ar. *căpake*; megl. *culíba*, dr. *colib*, ar. *călivă*; megl. *tutún*, dr. *tutun*, ar. *tătúmi* etc.

Lexicul meglenoromân prezintă o serie de asemănări cu cel dacoromân care n-au fost tratate până acum. Vom încerca să dăm mai jos unele dintre cuvintele de origine latină și slavă. Lista acestor cuvinte este departe de a fi exhaustivă mai ales când este vorba de cele de origine slavă:

megl. *járípă*, dr. “aripă”, *jáșclă* dr. “așchie”, *ramură* dr. “ramură”, *sărupări*, dr. “a surpA”, *sărutări* dr. “a săruta”, *ublănzóri*, dr. “a îmblânzi”, *uřiduri* dr. “a ucide”, *mi ăncresc*, “mă încălzesc”, păstrat în dr. din secolul al XVI-lea sub forma *ăncărescu* <lat. *incalesco* (Densusianu 1975: 543, 797); infinitivul verbului în meglenoromână este *ăncreăștiri* care mai are și sensul de “răsărit de soare”; *cărnat* “cârnat”, *clíngă* “chingă”; *acmó*, *acmúó*, *cmó* “acum”, în graiurile bănățene în secolul al XVI-lea *akmusu* (R. Flora 218) ca și în istroromână *acmó* (Kovačec 1971: 60); *cătilín* și *cătălin* “încet” păstrat astăzi în graiurile maramureșene sub forma *cătelin* (Densusianu 1975: 592; Rosetti 1968: 126), atestat și în graiurile bănățene din secolul al XVI-lea (R. Flora 218). Meglenoromâna cunoaște și opusul lui *cătilín*: *cătărău*, *cătărău*, *cătirón* “repede, tare”. O corespondență se poate stabili și între megl. *cătări* “a se uita” și *ătătoári* “oglinďă” din graiurile crișene; megl. *curún*, *curón* “repede, curând”, *ăń Deăl* “în deal” păstrat ca toponim în dialect ca și *Găndăca*, numele muntelui *Paiac* “păianjen” în maced. și *Паиѡв* în greaca care are forma unui gândac. Alte cuvinte: *ğiğătă* “viață și vietate”, *gunói* “gunoi”, *șuorț* “sort”, *țápă* “țeapă”, *ăń zăpád* “loc neînsorit unde zăpadă se menține mai mult timp”, *di drag* (despre persoane) “plăcut, sănătos, (despre lucruri) “reușit, bine făcut”, *niminișán* “nimeni”, *neác*, (m.) *neacă* (f.), *neăță* (mf. pl.) corespunde lui “nițel”, *nițicăn*, *nițicón* “nicicând, niciodată”, *nițicum* “nicicum, nicidecum”, *țăta-l căpra* (nume de plantă) *țăta-caprei* (DEX 1125), *vinățălă*, *vinățólă* “vânătaie”, *ăń duós* “loc unde nu bate soarele”; cu același înțeles *dos* apare și în dacoromână (DEX 316).

Un alt punct comun între dacoromână și meglenoromână sunt adjectivele și adverbele de origine slavă derivate cu sufixul – *ic*. Dat fiind că meglenoromâna se îmbogățește zilnic cu noi cuvinte slave și procesul de derivare cu acest sufix este în plină desfășurare, numărul acestor derivate în meglenoromână este mult mai mare decât în dacoromână. De remarcat este faptul că în unele cazuri apar anumite deosebiri de sens.

megl. *strašnic* "strașnic, teribil" - dr. *strašnic* "îngrozitor, înfiorător; ne-maipomenit"; megl. *sělnic, sīlnic* "puternic, tare" - dr. *silnic* "care se face cu silă"; megl. *vájnic* "vajnic, important" - dr. "important, activ"; megl. *nimírnic* "neastâmpărat" - dr. *nemernic* "ticălos, mârșav"; megl. *niputřábnic* "inutil, netrebuincios" - dr. *netrebnic* "ticălos, mizerabil; lipsit de valoare, de folos"; megl. *grqáznic* "groaznic, abominabil" - dr. *groaznic* "înfricoșător, îngrozitor, abominabil"; megl. *vřásnic* "de aceeași vârstă cu" - dr. *vřstnic* "înaintat în vârstă"; megl. *vřěádnic* - dr. *vrednic*; megl. *crótnic* "blând", *lésnic* "ușor", *líčnic* "frumos, chipeș", *máznic* "neted", *mătnic* "tulbure", *mílnic* "drag, iubit", *mírnic* "cuminte", *nizgódnic* "incomod, neplăcut, penibil", *nirvóznic* "nervos", *nismásnic* "în mod neglijent, în mod neîndemânatic, greoi", *póznic* "târziu, tardiv", *putřábnic* "util, de folos", *rávnic* "neted, neaccidentat", *slójníc* "scurt, (despre terenuri) de șes", *směšnic* "ridicol, caraghios", *slubódnic* "liber", *sřěádnic* "mijlociu, mediu", *strávnic* "lacom, mâncăcios", *tóčnic* "exact, punctual".

În cele ce urmează ne propunem, pe baza unor fapte descoperite de noi în urma cercetărilor noastre cu privire la infinitivul meglenoromân, să dăm o imagine mai completă despre acest mod în meglenoromână. Păstrarea infinitivului cu valoare verbală în dacoromână și în meglenoromână după părerea noastră, este argumentul cel mai important când vorbim de asemănările între cele două dialecte. Diferența între ele este că în meglenoromână persistă infinitivul lung, folosit în trecut și în dacoromână iar astăzi complet înlocuit de forma sa scurtă. Impresia noastră este că lingviștii nu au dat o mare importanță acestui fapt. Pentru noi însă el trebuie să fie un punct comun între cele două dialecte de o importanță deosebită atât pentru apropierea lor cât și pentru a arunca o nouă lumină asupra patriei primitive a meglenoromânilor, asupra drumului și perioadei de așezarea lor în Meglen. Meglenoromâna face parte din nucleul grupului de limbi balcanice care constituie uniunea lingvistică balcanică. Ca o mică enclavă lingvistică ea s-a găsit sub o foarte puternică influență a acestor limbi și în special a limbii macedonene. Toate așezările din jurul Meglenului românesc, secole de a rândul, au fost populate cu slavi. În afară de împrumutul lexical masiv, meglenoromâna posedă aspectul verbal de tip slav *imperfectiv* – *perfectiv* – *iterativ*, îmbogățindu-și lexicul cu noi cuvinte și noi sensuri, perfectul compus inversat prin care se exprimă un fapt petrecut la care n-am fost martori oculari, adică un fapt povestit (fenomen prezent în limbile macedoneană, bulgară, albaneză a cărui origine este în limba turcă), calcuri lingvistice etc. Toate aceste limbi, incluziv aromâna (în afară de dialectul gheg albanez) n-au păstrat urmă de infinitiv, problemă, dealtfel, larg dezbătută de lingviști despre originea fenomenului în

limbile balcanice². De aceea ne întrebăm pe bună dreptate cum este posibil că, pe lângă aceste schimbări profunde în structura meglenoromânei, infinitivul să continue să se mai folosească. Desigur, întrebuițarea lui în comparație cu cea din dacoromână este redusă dar totuși este încă foarte vie în cazurile unde el se folosește.

Infinitivul lung din meglenoromână se prezintă sub un dublu aspect din punct de vedere al valorii sale. Pe de o parte, în majoritatea cazurilor, el are valoarea unui substantiv, fapt prin care el se identifică, deși nu în întregime, cu forma respectivă din dacoromână și aromână, iar pe de altă parte își păstrează încă valoarea de verb într-un anumit număr de cazuri. Prin aceasta el se deosebește de infinitivul lung din dacoromână și aromână care nu cunoaște decât o întrebuițare substantivală. O excepție în dacoromână fac formele inverse de viitor și de condițional-optativ în care infinitivul lung are o valoare verbală: *încinare-oi codrilor; închinare-aș și n-am cui!* (Toma Alimoș) (I. Mării 1968: 327-331). În ciuda faptului că orice infinitiv lung din meglenoromână poate deveni substantiv, el nu poate intra în relație gramaticală cu toate morfemele, în special cu cele de număr. Prin aceasta el se deosebește de infinitivul lung din dacoromână, care poate sta atât la singular, cât și la plural; un caz similar cu cel meglenoromân avem în limba portugheză unde un foarte mic număr de infinitive substantivate pot avea plural. (Augusto E. da Silva Dias 1970: 217). Aceasta se datorește probabil caracterului său dublu de substantiv și de verb.

Cu privire la infinitivul lung cu valoare verbală în meglenoromână plecăm de la constatarea lui Th. Capidan "că el continuă să se mai între-

² Kr. Sandfeld, "Der Schwund des Infinitivus im Rumänischen und Balkansprache" in *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, IX, 1902, p. 75 -131; Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, 1930; Th. Capidan, "Pierderea infinitivului" în *Convorbiri literare*, 1924; G. Rohlf, "La perdita dell'infinito nelle lingue balcaniche e nell'Italia meridionale" in *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 733-744; M. Pavlović, "La perte de l'infinitif dans les langues balkaniques" in *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad, 1960, p. 35-45; H. Barić, "La perte de l'infinitif dans les langues balkaniques" in *Godišnjak Balkanološkog Instituta*, II, Sarajevo, 1961, p. 1-11; D. Copceag, "Despre înlocuirea infinitivului prin forme personale în graiurile românești și sud-italene", in *SCL XII*, 1961, nr. 3, p. 361-373; Kn. Togeby, "L'infinitif dans les langues balkaniques", in *Romance Philology XV*, 1962, nr. 3, p. 221-233; M. Iliescu, "Encore sur la perte de l'infinitif en roumain" in *Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia, 1968, p. 115-118; Sh. Demiraj "De la perte de l'infinitif en albanais", in *Studia albanica*, VII 1970, p. 125-130; M. A. Gabinschi, "Etiologia pierderii balcanice a infinitivului în lumina faptelor din limba sefardă", în *Actele celui de-al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică*, II, București, 1971, p. 1281-1284; Al. Rosetti, "Cu privire la tendința înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română", în *SCL XXIII*, 1972, nr. 3, p. 307-308; I. Diaconescu, "Infinitivul lung în secolul al XVI-lea", în *SCL XVIII*, 1967, nr. 4, p. 435 -446; A.E. da Silva Dias, *Syntaxe histórica portuguesa*, 5ª edição, Lisboa, 1970, p. 217. "um pequeno numero de infinitivos substantivados podem ter plural".

buinteze, în funcție verbală, deși nu în prea mare măsură, și în privința aceasta el se apropie mai mult de limba textelor vechi din dialectul dacoromân. Astfel, după verbul *puteari*, precedat sau nu de o negațiune, urmează aproape întotdeauna infinitivul lung: *ti poț dŭțiri; u poț dărări; ău putém lări; cujel nu poț sādiri căstrăveț; nu ău putú cățări; nu la poț flări; nu ti poț scŭndiri* (Capidan 1925: 169). În afară de acest caz, meglenoromâna cunoaște și alte cazuri de întrebuintare a infinitivului cu valoare verbală. Astfel, după verbul *trubăiri*, *trubuíri*, folosit ca verb impersonal, urmează o propoziție subordonată cu verbul la conjunctiv sau la indicativ sau foarte des urmată de un infinitiv: *trubăiă videári la vreámi řista lucrú* "trebuia văzut la timp acest lucru"; *trubăiášti mǎncári toátă cárnea că până móini si spárgă* "trebuie să se mănânce toată carnea că până mâine se va strica". Părerea noastră este că aici infinitivul are valoare verbală pentru că, în propoziția subordonată urmează tot un verb. Ba și mai mult în limba macedoneană, unde nu este urmă de infinitiv, nu se folosește substantivul verbal în *-be* ci tot se face uz de un verb la timpul potrivit: *trebađe na vreme da se vide taa rabota* și *treba da se izede seto meso zašto do utre ke se rasipe*.

Un alt verb după care infinitivul lung are valoare verbală este *řireári* (< lat. *quaerere*) cu sensul de "a cere" și de "a iubi". Folosit impersonal acest verb are valoarea semantică a verbului *trubăiri*, *trubuíri*; ilustrăm cazul prin următoarele două exemple: *řireá videári la vreámi řista lucrú, mo-ř mǎnát* "trebuia văzut la timp acest lucru, acum este târziu"; *nu řireá lăsári fičóru síngur la tári lúng drum* "nu trebuia lăsat copilul singur la un astfel de drum lung"; *řeári sǎpári víňa* "trebuie săpată via".

Este bine cunoscut că, în mai multe limbi, infinitivul este unul dintre elementele constitutive ale viitorului. Dintre toate perifrazele cu valoare de viitor pe noi ne interesează perifraza verbală *volo* + infinitiv, proprie limbilor balcanice și meglenoromânei. Se pare că răspândirea acestei perifraze în limbile balcanice se datorește influenței limbii grecești, unde încă în primele secole ale erei noastre se întâlnește construcția *θελω* + infinitiv. În dacoromână, viitorul format din *volo* + infinitiv apare încă în primele documente scrise: *voju venri; vrem trimite* (Rosetti 1968: 548). În meglenoromână s-a păstrat construcția *vă* + infinitiv dar cu anumită deplasare semantică, în sensul că prin ea se exprimă astăzi mai degrabă o supoziție decât o acțiune viitoare. Ceea ce ne interesează însă pe noi este faptul că în această construcție infinitivul are valoare verbală. Iată câteva exemple: *vă veári un an di cŭn nǎ vizúm nǎpŭája uáră*, o fi un an de când ne am văzut ultima dată; *vă veári mŭltu lucrú di nu pŭáti viníri s-mi veádă*, o fi având mult de lucru de nu poate veni să mă vadă; *ia vă íri, cári lántă pŭáti s-ířă*, o fi ea, cine altă poate să fie; *vă íri di pŭára meă*, o fi de vârsta mea. Se folosește

deasemenea și perifraza *vă* + infinitivul trecut: *vă veări căzut brumă di țeăști pipérkili să toăti ārși*, o fi căzut brumă de ardeii aceștia sunt toți arși; *vă iri pirdút nélu di uāja căta zbeără*, s-o fi pierdut mielul de oaia zbiară atât.

Perifraza *vă* + infinitiv în meglenoromână s-a păstrat și în blesteme unde imediat după pronunțarea blestemului se cere și neîndeplinirea lui. Capidan a notat un blestem *fócu s-ti árdă da ni ti árdiri* (Capidan 1925: 36) o variantă redusă, din care lipsește auxiliarul *vă* (*vreări*) și tradusă greșit prin "focul să te ardă, arde mi te ar". Deși aici valoarea verbală a infinitivului este evidentă, Capidan nu vorbește nicăieri de această întrebuintare a lui. Iată cele mai des folosite blesteme din meglenoromână unde întâlnim infinitiv lung cu valoare verbală: *fócu s-ti árdă di nu vă ti árdiri* (să te ardă focul de nu te-ar arde), *píra s-ti árdă di nu vă ti árdiri* (să te ardă flacăra de nu te-ar arde), *lúpu s-ti neacă di nu vă ti nicări* (lupul să te omoare de nu te-ar omori), *lúpu s-ti mănâncă di nu vă ti mănări* (lupul să te mănânce de nu te-ar mânca), *s-ti lea drácu di nu vă ti lári* (să te ia dracul de nu te-ar lua), *s-ti dúnă moártă di nu vă ti dunăre* (să te curețe moartea de nu te-ar curăța) etc.

Mai este o situație în care infinitivul lung în meglenoromână și-a păstrat valoare verbală. Este vorba de așa-zisul infinitiv exclamativ prin care se exprimă sentimentul de indignare. De exemplu, când femeile spală rufe foarte murdare, unde se cere un adevărat efort, iar murdăria tot nu iese, ele exclamă: *muriri nu jási! nu vrea si jásă muriri!* adică "de ai muri și tot nu iese murdăria de pe rufe"; țăranul indignat strigă că vita nu vrea să se miște din loc: *tălčiri! nu si puimeăști din loc* "s-o omori și nu se mișcă din loc" etc.

Interesant este faptul că în meglenoromână se păstrează și infinitivul scurt cu o întrebuintare foarte redusă. El apare tot în perifraza verbală *vă* + infinitiv în blestemele pe care le-am citat mai sus. Deci el apare ca o simplă variantă a infinitivului lung, alegerea formei de infinitiv scurt sau lung fiind liberă, spontană. Astfel în loc de *lúpu s-ti mănâncă di nu vă ti mănări* se poate spune și *lúpu s-ti mănâncă di nu vă ti mănă* (lupul să te mănânce de nu te-ar mânca); Iată și câteva alte exemple: *lúpu s-ti neacă di nu vă ti nicá* (lupul să te omoare de nu te-ar omori); *si ți úscă númea di nu vă ți uscá* (să ți se usuce numele de nu ți se-ar usca); *blăstému să-l căță di nu vă-l căță* "blestemul să-l ajungă de nu l-ar ajunge).

Abordând problema locului dialectului meglenoromân în cadrul limbii române, am vrea să ne oprim și la concordanțele pe care acest dialect le are cu istroromâna și care au fost deja semnalate de lingviștii români (Densușianu 1975: 313; Pușcariu 1976: 224-226; Capidan 1925: 71). Concordanțele dintre dialectele meglenoromân și istroromân privesc toate compartimentele limbii și vom încerca să le relevăm în cele ce urmează. În domeniul fo-

neticii, fenomenul cel mai caracteristic pentru ambele dialecte este afereza lui [a]:

megl. *cásă*, istr. *câșe*, dr. “acasă”; megl. *cățări*, istr. *cațã*, dr. “a agăța, a prinde”; megl. *cupiriri*, istr. *cuperi*, dr. “a acoperi”; megl. *flări*, istr. *flã*, dr. “a afla”; megl. *jutări*, istr. *jutã*, dr. “a ajuta”. Un alt punct comun este trecerea africatelor [ɖ] și [ǧ] la [z] și [j] ca în dacoromână: megl. *zúuă*, istr. *zi*, dr. “zi”; megl. *zîțiri*, istr. *zițe*, dr. “a zice”; megl. *jucări*, istr. *jucã*, dr. “a juca”; megl. *jug*, istr. *jug*, dr. “jug”.

În morfosintaxă, în ambele dialecte avem: neutralizarea opoziției de număr la substantivele și la unele adjective de genul masculin care se termină în consoanele [p, b, l, r, ʈ]:

megl. *lup* – *lup*, istr. *lup* – *lup* (ar. “lup – luk, dr. lup – lupi”); megl. *slab* – *slab*, istr. *slab* – *slab*, dr. “slab- slabi”; megl. *pul* – *pul*, istr. *pul* – *pul*, dr. “pui – pui”; megl. *fičór* – *fičór*, istr. *fečor* – *fečor*, dr. “fecior – feciori”; megl. *soț* – *soț*, istr. *lovăț* – *lovăț*; megl. *cărbunár* – *cărbunár*, istr. *carbonér* – *carbonér*, dr. “cărbunar – cărbunari” etc.

În ambele dialecte, cu excepția graiurilor meglenoromâne din Umă și Țărnareca, genitivul se exprimă cu ajutorul procliticului *lu*:

megl. *cunácu lu ămpirátu* “palatul împăratului”, istr. *mul'éra lu crál'u* “soția regelui” (Kovačec 1998: 55); megl. *íl'a lu crál'u*, “fiica regelui”, istr. *fil'a lu crál'u* (Kovačec 1998: 79).

Atât la substantivele de genul masculin, cât și la cele de genul feminin, vocativul este identic în ambele dialecte:

megl. *șez ómuli!* istr. *șez ómule!* (Kovačec 1998: 137, 278); megl. *feátu!* *fētu!* istr. *fěto*, *mămo*, *strino*, *mul'áro* (Kovačec 1998: 278); megl. *minčúnă nu știu io vúlpejo*, *ďăți eşlu* “șiretlâc nu știu eu vulpeo, zice ariciul” (Atanasov 2002: 365).

Meglenoromâna și istroromâna formează comparativul în mod identic cu semiadverbul *mai* înaintea adjectivului sau a adverbului, la vel ca în dacoromână:

megl. *mai bun*, istr. *mai bur*; megl. *mai lung*, istr. *mai lung*; megl. *mai mári*, istr. *mai mǎre* etc. Forma de comparativ poate să aibă în istroromână și valoare de superlativ, în funcție de accent (Kovačec 1971: 108). Superlativul istroromân se poate exprima printr-un comparativ precedat de un demonstrativ a în meglenoromână: megl. *țista mai bitránu* /*bitórnu*, istr. *țesta mai betáru*; megl. *țěáli mai mușátili feáti*, istr. *țále mă mușátele fěte* (Kovačec 1998: 279).

Câteva adverbe, în ambele dialecte concordă atât formal cât și semantic:

megl. *cásă*, istr. *câșe*, dr. “acasă”: megl. *noi rămásim căsă*, istr. *noi am cășe ramás* “noi am rămas acasă”; megl. *cmo*, *cmófi*, istr. *cmoțe*, dr. “acum”; megl.

culó, cóla, cùola, istr. *coló*, dr. “acolo”; megl. *díndi*, istr. *dende* “dr. de unde” (Kovačec 1998: 67).

Un anumit număr de prepoziții au aceeași formă și același înțeles în meglenoromână și în istroromână:

megl. *ăntru* “în față, dinaintea; acum” istr. *ântre*: megl. *ăntru míni*, istr. *ântre mire* “în fața mea”; megl. *nu ám vizút álbă lúmi ăntru ócl’i*, istr. *n-âm vezút ăb svít ântre ócl’i* “n-am văzut albă lume în fața ochilor” (Kovačec 1998: 32); megl. *îăl viní ăntru îel’*, istr. *îé av verít ântre îel’* “el a venit în fața lor” (Kovačec 1998: 32); megl. *ăntru ună sútă di án*, istr. *ântre sto ăń* “acum o sută de ani” (Kovačec 1998: 32); megl. *pri*, istr. *pre* “pe”: megl. *viní pri cal*, istr. *verít-av pre că* “a venit pe cal” (Kovačec 1998: 155); megl. *șizút-ău pri pimínt*, istr. *șezút-a pre pemínt* “s-a așezat pe pământ” (Kovačec 1998: 155); megl. *úntu si púni pri póini*, istr. *búro se púre pre păre* “untul se pune pe pâine” (Kovačec 1998: 155); megl. *prísti*, istr. *préste* “peste”: megl. *prísti nqápti*, istr. *préste nópte* “peste noapte, în cursul nopții” (Kovačec 1998: 157); *prísti meără*, istr. *préste méra* “peste măsură” (Kovačec 1998: 157); megl. *príngă*, istr. *prínga* “pe lângă”: megl. *príngă foc*, istr. *prínga foc* “pe lângă foc” (Kovačec 1998: 158); megl. *tricú príngă noi*, istr. *trecút-a prínga noi* “a trecut pe lângă noi”; megl. *príngă foc*, istr. *prínga foc* “pe lângă foc” (Kovačec 1998: 158). megl. *prqápi, própi*, istr. *própe* “aproape”: megl. *nițiu n- ra prqápi*, istr. *nițúr n-a fost própe* “nimeni nu era aproape” (Kovačec 1998: 160); megl. *prqápi di foc*, istr. *própe de foc* “aproape de foc” (Kovačec 1998: 160).

În ambele dialecte, verbul *a mânca* se conjugă la prezentul indicativului la fel ca în dacoromână:

megl. *mănánc, mănánț, mănáncă, măncóm, măncát, mănáncă*, istr. *marânc, marânci, marâncă, măn câm, măn câț, marâncu*.

Participiul trecut de la verbul *a fi* este *fost*, la fel ca în dacoromână cu deosebirea că în meglenoromână apare la perfectul compus inversat. Această variantă a perfectului compus a căpătat o valoare specială, în sensul că acțiunea verbală ni se prezintă ca fapt comunicat de către cineva, la care noi n-am fost martori oculari:

megl. *uzăi că tu fost-ai ănsurát* “am auzit că te ai însurat; mi s-a spus că te ai însurat”; megl. *ăș fost-au ună uără șasi fraț*, istr. *fost-a un trat șase fraț* “au fost odată șase frați” (Cantemir 1959: 77); megl. *ăș fost-au ună uără ună mămă și vut-au un il’*, istr. *fost-a o vote o maie și vut-a un fil’* “a fost odată o mamă și a avut un fiu” (Cantemir 1959: 112).

Sub influența limbii macedonene, respectiv a limbii croate, meglenoromâna și istroromâna au preluat modelul slav al aspectului verbal, creând opoziția **imperfectiv – perfectiv**:

megl. *măncări*, istr. *mâncă* “a mânca” – megl. *nămăncări*, istr. *namâncă* “a mânca pe săturate, a se sătura”; megl. *prinămăncări*, istr. *prenamâncă* “a mânca prea mult”; megl. *durmîri*, istr. *durmi* “a dormi” – megl. *zădurmîri*, istr. *zadurmi* “a adormi”.

Spre deosebire de dacoromână, în ambele dialecte complementul direct este nemarcat prin morfemul *pe*:

megl. *Ankița nu-ȳ scultă mam-sa*, istr. *Ankița n-ă sutăt măia* “Anchița n-a ascultat-o pe mamă-sa”; megl. *súdiȳa ăl ăntrebă țela vútu (bugátu) fráti*, istr. *săndețu ăntrebăt-a čela bogátu fráte* “judecătorul l-a întrebat pe fratele cel bogat”.

Cu privire la lexic există un număr destul de mare de concordanțe lexi-co-semantică între meglenoromână și istroromână. Ele sunt atât de natură formală, cât și semantică, și deosebesc meglenoromâna și istroromâna de aromână, iar uneori și de dacoromână. Ilustrăm mai jos aceste concordanțe printr-o serie de exemple:

megl. *acmó*, *cmo*, *cmóți*, istr. *acmó*, *cmo*, *cmóte* (ar. *tóra*, dr. *acum*); megl. *di acmó năinti*, istr. *de acmó rént'* “de acum înainte” (Kovačec 1998: 20);

megl. *ăntru*, istr. *ăntru* 1. “în față”: megl. *năfără ăntru ușă*, istr. *făre-ntru úșa* “afară în fața ușii” 2. “înainte”: megl. *ĭăl viní ăntru ĭel*, istr. *ĭé av verít ăntre ĭel* “el a venit înaintea lor”. 3. “acum”: megl. *ăntru ținț zôli*, istr. *ăntru ținț zile* “acum cinci zile” (Kovačec 1998: 32-33);

megl. *bqári*, istr. *bóra* “vânt puternic”: megl. *neăuă cu bqári*, istr. *nevu cu bóra* “zăpadă cu vânt”;

megl. *cărnát*, istr. *cărnăt* “cârnat” (Kovačec 1998: 48);

megl. *căta*, *côta*, istr. *câta* “atât”: megl. *căta și căta*, istr. *câta și câta* “atât și atât”; mgl. *si crești căta și căta mări* “să crești atât și atât de mare” (Kovačec 1998: 49);

megl. *cățări*, istr. *cață* (pe lângă alte sensuri) 1. “a câștiga”: megl. *țista an năródu căță mŭlți pári di pri úuă* “anul acesta lumea a câștigat mulți bani de pe struguri”, istr. *nărodu cățu čúde pinez*, “lumea câștigă mulți bani” (Kovačec 1989: 47); 2. “a prinde, a vâna”: megl. *luváu ăl căță lėpurli*, istr. *lováu cațăt-a lėpuru* “vânătorul a prins iepurile” (Kovačec 1998: 47); 3. “a începe”: megl. *ĭăl căță / cățò si rădă / ródă*, istr. *ĭé s-a cațăt árde* “el începu să rădă” (Kovačec 1998: 47); (despre somn) “a apuca”: megl. *ăl căță / cățò sónu*, istr. *sómnu l-a cațăt* “îl apucă somnul” (Kovačec 1998: 47);

megl. *čúdă*, istr. *čúdă* “mulți”: *čúdă di uámiń*, istr. *čúdă de ómiri* “mulți oameni”;

megl. *flămúnd*, istr. *flamund* “flămând, înfometat”: megl. *ĭăl ăi mult flămúnd*, istr. *ĭé-ĭ ĭáco flamúnd* “el este foarte flămând” (Kovačec 1998: 80);

megl. **guníri (si)**, istr. *goni se* (despre vite) "a se împerechea": megl. *țeás-tă iápa ál-ți ari gunită*, istr. *țâsta iápe l'i s-a gonít* "iapa aceasta i s-a împerecheat" (Kovačec 1998: 85);

megl. **măncă, mőncă**, istr. *múca* "chin, trudă": megl. *cu mári mǎncă / mőncă*, istr. *cu mǎre múca* "cu mare chin";

megl. **nuǐbári**, istr. *ânǵurbă* "a întâlni": megl. *nuǐbát-au ună mulári*, istr. *ânǵurbă-av o mulere* "a întâlnit o femeie";

megl. **pimínt**, istr. *pemínt* "pământ": megl. *cădeári pri pimínt*, istr. *cadé pre pemínt* "a cădea pe pământ"; megl. *noi sirbím pimínt*, istr. *noi lucrǎn pemíntu* "noi lucrăm pământul" (Kovačec 1998: 145);

megl. (bot.) **per**, istr. *per* "păr";

megl. **rǎpă, rőpă**, istr. *ârpa* "piatră": megl. *șizút-au pri rǎpă*, istr. *șezút-a pre ârpă* "s-a așezat pe o piatră";

megl. **rǎzínt**, istr. *arzint* "argint" (ar. asime);

megl. **scand**, istr. *scând* "scaun": megl. *scand di șideári*, istr. *scând za sedé* "scaun de șezut" (Kovačec 1998: 172);

megl. **sfáca**, istr. *sáki, sáca, sǎca* "fiecare": megl. *sfáca an*, istr. *sǎkile ân* "în fiecare an"; megl. *sfáca zúuǎ*, istr. *sǎca zi* "în fiecare zi"; megl. *sfáca dimineá-țǎ*, istr. *sáca domaręta* "fiecare dimineață" (Kovačec 1998: 170);

megl. **trimeátiri**, istr. *tremęte* "dr. a trimite, ar. pitreáți": megl. *ǵǎl mi trimáti cu bóil*, istr. *ǵé míre tremęte cu bóji* "el pe mine mă trimite cu boii"; megl. *ǵel' mi trimeárǎ la sculó*, istr. *ǵel' m-a trimé ân școlę* "ei m-au trimis la școală" (Kovačec 1998: 199);

megl. **ulítári**, istr. *utǎ* "a uita": megl. *ul'itáj si spun*, istr. *utǎt-am spúre*, "am uitat să spun"; *ul'itő s-u ǎncł'idǎ úșa di la cuzínǎ*, istr. *utǎt-av úșa de cúhne zcl'ide* "a uitat să închidă ușa de la bucătărie" (Kovačec 1998: 209);

megl. **uǵídiri**, istr. *uǵide, uǵide* "a ucide": megl. *mi uǵíš* "m-am rănit"; istr. *uǵís-am l'ėpuru* "am ucis iepurele" (Kovačec 1998: 206);

megl. **zǎlubíri (si)**, istr. *zal'ubí se* "a se îndrăgosti": megl. *ǵo mi zǎlubíj ǎn tını*, istr. *ǵo m-am ân tíre zal'ubít* "eu m-am îndrăgostit de tine" (Kovačec 1988: 221).

CONCLUZIE

Din cele prezentate mai sus reiese că meglenoromâna, prezintă o mai mare asemănare cu dialectul dacoromân și istroromân decât cu cel aro-mân. Dacă constatarea noastră este exactă coroborăm, pe de o parte, teza că așezarea meglenoromânilor în Meglen s-a făcut pe drumul situat mai la vest decât cel trasat de Capidan prin Bulgaria unde au stat o perioadă mai îndelungată în regiunea munților Rodopi. Pe de altă parte, asemănările în-

tre aceste trei dialecte, și în special cu dialectele române din Banat, Crișana și Maramureș, ne fac să inclinăm să dăm dreptate lui Ovid Densusianu că meglenoromâna este “*une colonie daco-roumaine ancienne sur le territoire macédo-roumain*”. Contribuția noastră nu înseamnă însă punctul final în soluționarea acestei probleme; ea este doar o invitație adresată către lingviștii români și străini să întreprindă niște cercetări mai aprofundate în care să-și găsească locul nu numai elementul latin ci toate limbile balcanice cu care aceste dialecte au fost în contact, înainte de dispariția lor.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov, Petar (1990) *Le mégléno-roumain d'aujourd'hui*, Hamburg: Balkan-Archiv, Band 7, Helmut Buske Verlag.
- Atanasov, Petar (2002) *Meglenoromâna astăzi*, București: Ed. Academiei Române.
- Atanasov, Petar (2008, 2013, 2015) *Atlasul Lingvistic al Dialectului Meglenoromân (ALDM I-III)*, București, Ed. Academiei Române.
- Candrea, Ion-Aurel (1928, 1033-34, 1937) Glosar meglenoromân în GrS.
- Cantemir, Traian (1959) *Texte istroromâne*, București, Ed. Academiei Populare Române.
- Capidan, Th. (1925) *Meglenoromânii I. Istoria și graiul lor*, București: Cultura națională.
- Capidan, Th. (1925) *Meglenoromânii II. Literatura populară la Meglenoromâni*, București: Cultura națională.
- Capidan, Th. (1925) *Meglenoromânii III. Dicționar meglenoromân*, București: Monitorul oficial și Imprimeriile statului – Depozitul general Cartea românească.
- Capidan Th. (1932) *Aromânii. Dialectul aromân*, București: Monitorul oficial și Imprimeriile statului. Imprimeria națională.
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda (172) La romanité sud-danubienne: l'aroumain et le méglénoroumain in *La linguistique*, nr. 8 Paris: Presse universitaire de France 1, p. 105-1022.
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda (1975) Dialectul meglenoromân în *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, București: Editura științifică și enciclopedică, p. 266-289.
- Dahmen, Wolfgang (1989) Rumänisch: Areallinguistik III. Meglenorumänisch, in *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, Tübingen, Band III, Max Niemayer Verlag, p. 436 – 447.

- Dahmen, Wolfgang (1993) Zur Typologie der süddanubischen Rumänität-Istrorumänisch, Aromunisch und Meglenorumänisch, im *Spannungsfeld zwischen Romanität und Balkanität*, Hamburg, Balkan-Archiv, nr. 17-18.
- Densusianu, Ovid (1975) *Histoire de la langue roumaine* I. Les origines. II Le sezième siècle. Bucarest, p. 310-316.
- Diaconescu, Ion (1977) *Infinitivul în limba română*, București: Editura științifică și enciclopedică.
- Frățilă, Vasile – Bărdășan, Gabriel (2010) *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, Timișoara, Editura Universității de Vest.
- Koneski, Blaže (1959 I, 1965 II, 1966 III) *Rečnik na makedonskiot jazik*, Skopje.
- Koneski, Blaže (1965) *Istoriја na makedonskiot jazik*, Skopje “Kočo Racin” - Beograd “Prosveta”.
- Koneski, Blaže (1982) *Gramatika na makedonskiot literaturn jazik*, Skopje, Kultura.
- Kovačec, August (1971) *Descrierea istroromânei actuale*, București: Ed. Academiei R.S.România.
- Kovačec, August (1998) *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula.
- Kovačec, August (1984) Istroromâna în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova: Scrisul românesc, p. 550-591.
- Nicolaides, B. (1852) *Les turcs et la Turquie contemporaine*. Paris Vol I-II.
- Popilian, N. (1885) *Românii din Peninsula Balcanică*. București.
- Papahagi, Pericle (1902) *Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic*. Partea I-II. București: Institut de Arte grafice “Carol Göbl”.
- Pușcariu, Sextil (1976) *Limba română*, București, Editura Minerva.
- Rosetti, Alexandru (1968) *Istoria limbii române*, București, Editura pentru literatură.
- Saramandu, Nicolae (2003) *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, Ex Ponto.
- Saramandu, Nicolae (2004) *Romanitatea orientală*, București, Editura Academiei Române.
- Sârbu, Richard – Frățilă, Vasile (1998) *Dialectul istroromân*, Timișoara: Editura Amarcord.
- Weigand, Gustav (1892) *Vlaho-Meglen, Eine ethnographischphilologische Untersuchung*, Leipzig.

Položaj meglenorumunjskog dijalekta u okviru rumunjskog jezika

Meglenorumunjski jedan je od četiriju povijesnih dijalekata rumunjskog jezika: dakorumunjskog, arumunjskog, meglenorumunjskog i istrorumunjskog. Ovaj dijalekt govori se u Meglenskoj oblasti, visoravni koja se nalazi između Vardara, Pajak i Kožuh planine u sjevernoj Grčkoj, po kojoj je dobio naziv. To je mala lingvistička enklava sastavljena od samo jednog sela u R. Makedoniji (*Huma*) i od šest sela u Grčkoj (*Lumništã* gr. Σκρα, *Cúpa* gr. Κούπα, *Ošín* gr. Αρχάγγελος, *Birisláv* gr. Περικλεία, *Lúnđin* gr. Λαγγαδιά i *Țárnareca* gr. Κάρρι). U ovom članku razmatra se pitanje podrijetla meglenorumunjskog te njegovo mjesto u okviru rumunjskog jezika. Rumunjski su lingvisti iznijeli dvije teorije po ovim pitanjima. Za Densusianua ovaj dijalekt predstavlja jednu *staru dakorumunjsku koloniju na makedorumunjskome tlu* što znači da ima sjevernodunavsko podrijetlo. Ova je teorija pobijena od strane Pușcariua i Capidana koji smatraju da je meglenorumunjski južnodunavski dijalekt koji spada u istu grupu s arumunjskim.

Na temelju svojih istraživanja jezičnih karakteristika dakorumunjskog i istrorumunjskog dijalekta, i kao izvorni govornik meglenorumunjskoga, autor članka iznosi svoje vlastito mišljenje koje se razlikuje od Capidanovog da Meglenorumunji s Arumunjima čine istu južnodunavsku skupinu i da su došli u Meglen preko Bugarske odakle su preuzeli neke jezične karakteristike iz bugarskih rodopskih govora. Jezični argumenti, prema autoru, govore da se dolazak Meglenorumunja u Meglen odvijao znatnije na zapadu od današnje Bugarske, tj. dolinom Morave i zapadno od Vardara. Velike sličnosti između meglenorumunjskog, s jedne strane, i dakorumunjskog, naročito s govorima u Banatu, Krišani i Maramurešu, i u znatnoj mjeri s istrorumunjskim, s druge strane, navode autora da se prikloni teoriji Densusianua da Meglenorumunji imaju sjevernodunavsko podrijetlo.

Ključne riječi: dijalekt, dakorumunjski, meglenorumunjski, istrorumunjski, arumunjski, sjevernodunavski, južnodunavski.

